

פרק 12 - ביטוח לאומי

מקורות והגדרות

לוחות 1, 4-7: המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון

- **קצבת זיקנה** - לקצבת זיקנה זכאים הגברים המבוטחים מגיל 70 והנשים מגיל 65 - ללא מבחן הכנסות. מיולי 2004, עם יישום חוק גיל הפרישה, גיל הזכאות (המוחלט) לנשים הועלה, עד שבסופו של התהליך יהיה 70. עבור גברים מבוטחים מגיל 65 ונשים מגיל 60, הזכאות לקצבה נקבעת (בעיקר) בהתאם למבחן הכנסות מעבודה (ולכן זהו גיל מותנה). מיולי 2004, הועלה הגיל המותנה בהדרגה ל-67 לגבר ול-64 לאישה. גם אישה נשואה ואלמנה בת קצבה (המקבלת קצבת שאירים או תלויים מכח פטירת בן-זוגה) העובדות במשק ביתן זכאיות לקצבת זיקנה בזכות עצמן: עד יוני 2004 מגיל 65 ומיולי 2004 הגיל הועלה עד שבסופו של התהליך יהיה 70 - למי שהייתה תושבת המדינה 5 שנים בתכוף לפני שהגיעה לגיל הזה (כלומר, ברציפות ובסמוך לגיל זה).
- **קצבת שאירים** - משולמת לאלמנה/ו וילדיו של מבוטח תושב ישראל, לאחר פטירת מבוטח שהיה מבוטח שנה לפחות.
- **השלמת הכנסה** - בקרב מקבלי קצבאות זיקנה ושארים השלמת הכנסה הינה תוספת הניתנת לזכאים לקצבות זיקנה ושארים מעוטי הכנסה.
- **קצבת ילדים** - ביולי 1985 בוטלה הקצבה שניתנה עבור הילד הראשון ובאוגוסט 1990 בוטלה גם קצבת הילד השני במשפחות שלהן 1-3 ילדים, פרט למקרים הבאים: משפחות בעלות הכנסה נמוכה, משפחות שבהן ראש המשפחה אינו עובד וכן מקבלי גמלאות מהמוסד לביטוח לאומי. במרץ 1993 בוטל מבחן ההכנסות לקצבה; כל המשפחות עם ילדים זכאיות לקבל קצבת ילדים, החל מן הילד הראשון. מאוגוסט 2003 הוחל בצמצום הדרגתי של כל קצבאות הילדים לשם השוואתן (ללא תלות במספרו הסידורי של הילד במשפחה). תהליך זה נעצר ב-2007 (למרות שעתיד היה להמשך עד 2009).
- **הבטחת הכנסה** - ב-1 בינואר 1982 נכנס לתוקפו חוק הבטחת הכנסה, המשלב במסגרת אחת את תשלומי ההטבה הסוציאלית, אשר שולמו בענף זיקנה ושארים וכן את תמיכות הסעד ששולמו בעבר ע"י משרד העבודה והרווחה. הגמלה מיועדת לבני 20 ומעלה החסרים מקור קיום או שהכנסתם אינה מגיעה לרמה המינימאלית המוגדרת בחוק. התשלומים ממומנים ע"י משרד האוצר. מספר מקבלי הגמלה בלוח 12.5 מתייחס למשפחות המקבלות את הגמלה. יחד עם זאת, במשפחה יכולה להיות יותר מעילת זכאות אחת, נתון זה מוצג בלוח 12.6. מיוני 2003, הוחמרו כללי זכאות לגמלה וכן שונו מבחני הכנסה ושיעורי הגמלה.
- **דמי אבטלה** - לדמי אבטלה זכאי מובטל שכיר שהשלים תקופת אכשרה (פרק הזמן הנדרש בחוק שבו שולמו עבור העובד דמי ביטוח אבטלה), מלאו לו 20 שנה ועדיין לא מלאו לו 65 שנה (לגבר) או 60 שנה (לאשה), ואשר אין בידי שירות התעסוקה עבודה מתאימה להציע לו. החל ב-1995, מובטלים עד גיל 35, חייבים לקבל כל עבודה שמוצעת להם גם אם אינה "מתאימה" להם.

לוחות 2-3: המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון וע/אגף מחשוב ומערכות מידע והמרכז למחקר כלכלי וחברתי

עקב שינויים טכניים במבנה הקבצים, השנה לא פורסמו נתונים ל-2009. במהלך 2010 יבוצעו בדיקות שונות לנתונים ובמידת האפשר יפורסמו נתונים מעודכנים בשנתון 2010.

תיאור והסבר

בדצמבר 2008 הגיע מספר מקבלי קצבות זיקנה בעיר ל-51,116 ומקבלי קצבת שאירים בעיר ל-8,640, סה"כ 59,756. זוהי ירידה של 1.4% במספר מקבלי קצבות הזיקנה והשאירים בהשוואה לשנה קודמת. מספר זה הנו במגמת ירידה עקבית משנת 2002 (לוח 12.1). הירידה במקבלי קצבת זיקנה ושארים מקבילה לירידה במספר תושבי העיר בגילאי 65 ומעלה - בין השנים 2002 ל-2007

חלה ירידה של 7% בתושבי העיר בגילאי 65 ומעלה. שיעור מקבלי השלמת הכנסה בקרב המקבלים קצבת זיקנה בתל-אביב-יפו הוא 14%, בהשוואה ל-25% בישראל. השיעור המקביל בעיר בקרב המקבלים קצבת שאירים הגיע ל-22.0%, בהשוואה לכ-28% בישראל. כאמור, 14% ממקבלי קצבת זיקנה בעיר מקבלים גם השלמת הכנסה. בדרום העיר (רבעים 7-9), שתושביו ברמה סוציו-אקונומית נמוכה יחסית, האחוזים גבוהים יותר והם מצויים בטווח שבין 23.6 ל-34.6 אחוזים (לוח 12.2).

בדצמבר 2008 היו בת"א-יפו 10,811 זכאים לקבל גמלת סיעוד, זוהי עלייה של 2.9% בהשוואה ל-2007 (10,505) והם מהווים כ-8% מכלל הזכאים בישראל (אחוז בני 65+ בעיר גבוה במידה ניכרת מהאחוז המקביל בישראל). הזכאים לגמלת סיעוד הם נשים מגיל 60 וגברים מגיל 65 שגרים בביתם (ולא במוסד סיעודי) ותלויים בעזרת הזולת בביצוע רוב פעולות היום-יום. לזכאים לגמלה ניתנים שירותי סיעוד (כגון: עזרה ביתית, השגחה, אספקת חיתולים ושירותי מכבסה). כ-94% ממקבלי גמלת סיעוד בעיר נהנים גם מקצבת זיקנה או שאירים. 25% ממקבלי גמלת הסיעוד מקבלים גם תוספת להשלמת הכנסה. בקרב מקבלי גמלת סיעוד ישנם הבדלים במצבם המשפחתי של הגברים והנשים: כ-57% מהגברים נשואים ואילו כ-20% מהנשים נשואות, כ-70% מהנשים אלמנות ואילו 33% מהגברים אלמנים (לוח 12.3).

בדצמבר 2008, שולמה קצבת ילדים ל-45,130 משפחות עבור 83,031 ילדים בגילאי 0-17 (לוח 12.4) (החל ממרץ 1993, לאחר ביטול מבחן הכנסות לקבלת קצבת ילדים, זכאים כל הילדים לקבל קצבה). במרץ 1985 (לפני ביטול הקצבה עבור הילד הראשון) שולמו קצבות ל-42,460 משפחות עבור 86,800 ילדים. במרץ 1989 (לפני ביטול הקצבה עבור הילד השני) שולמו קצבות ל-28,800 משפחות עבור 51,900 ילדים. ואילו במרץ 1991 (לאחר ביטול הקצבה עבור הילד הראשון והשני במשפחות עם 1-3 ילדים) שולמו קצבות ל-19,000 משפחות עבור 36,300 ילדים (בדצמבר 1992 - 20,335 ו-38,950 בהתאמה).

מחוק הבטחת הכנסה נהנים בני 20 ומעלה בגיל העבודה שאין להם מקור פרנסה או שהכנסתם נמוכה מהרמה המינימאלית המוגדרת בחוק. מספר המשפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה (לוח 12.5) עמד בדצמבר 2008 על 3,954, לעומת 4,495 בדצמבר 2007. זוהי ירידה נוספת של 12% במספר המשפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה בהשוואה לשנה קודמת, המשתלבת במגמת ירידה של 45.5% משנת 2002 (7,253). עילת הזכאות של מקבלי הגמלה היא כדלהלן: 7% הן אמהות לילדים, 50% - מחוסרי עבודה, 20% - בעלי שכר נמוך, 10% - מכורים לסמים, 3% - לא ניתן היה להפנותם לעבודה כלשהי ואחר - 9% (לוח 12.6).

בשנת 2008 נמשכה הירידה במספר מקבלי דמי האבטלה. מספרם במוצע חודשי הגיע ל-3,031, נמוך מן הממוצע החודשי ב-2007 (3,110). ב-2003 היה מספרם במוצע חודשי 4,427, כלומר מאז 2003 הייתה ירידה של כ-32% (הדומה לירידה שנרשמה בישראל). הירידה מוסברת על-ידי ההחמרה שחלה בתנאי הזכאות לדמי אבטלה. גילם הממוצע של מקבלי דמי אבטלה היה 40.1 (בישראל 42.1). ממוצע הימים שעבורם שולמו דמי אבטלה למובטל שחיפש עבודה בת"א-יפו (חוץ מאלה שהשתתפו בקורסים להכשרה מקצועית) היה 81 יום (הנתון המקביל בישראל הוא 89 יום) (לוח 12.7).

קצבת נכות משולמת מאפריל 1974 למבוטח שכתוצאה מליקוי גופני, שכלי או נפשי הנובע ממחלה, מתאונה או ממום מלידה, נגרמה לו נכות רפואית. במסגרת ענף נכות הוענקו הגמלאות הבאות:
א. מספר מקבלי קצבת נכות כללית, הגיע בדצמבר 2008 ל-12,894.
ב. נכים קשים התלויים בעזרת הזולת לביצוע פעולות יום-יומיות, קיבלו גמלת שירותים מיוחדים.
ג. 878 ילדים, התלויים בעזרת הזולת בפעולות יום-יום בצורה החורגת מזו של בני גילם, קיבלו קצבת ילד נכה.
ד. 1,540 נכים קיבלו גמלת ניידות שנועדה לסייע להם לרכוש כלי רכב.

בענף נפגעי עבודה בתל-אביב-יפו, קבלו 1,383 נכים קצבת נכות (צמיתה וזמנית) ו-308 שאירים של מבוטח שנהרג עקב פגיעה בעבודה קיבלו גמלת תלויים (דצמבר 2008). כמו כן, ניתנו בשנת 2008 בממוצע חודשי דמי פגיעה ל-241 עובדים שנפגעו בעבודה ונעדרו ממנה במשך תקופה שעלתה על יומיים ולא עלתה על 182 יום.

חוק המזונות מבטיח לזכאיות אשר עמדו במבחן הכנסה, את תשלום מזונותיהן דרך הביטוח הלאומי. החוק משחרר את האשה מהליכי הוצאה לפועל בנידון ומטיל זאת על הביטוח הלאומי. בדצמבר 2008 קיבלו 860 נשים דמי מזונות (4.1% ממספר הנשים שקיבלו דמי מזונות בישראל), גילן הממוצע של הנשים היה 38 שנה (זהה לגילן הממוצע בישראל) ו-48% מהן עבדו (בישראל 47%), דמי המזונות הממוצעים לחודש היו 1,588 ש"ח (ובישראל 1,533 ש"ח).